

туційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина. Він є проявом забезпечення таких основоположних принципів як пріоритет прав і свобод людини, справедливість, рівність, гуманізм тощо.

Література:

1. Ева Лентовська. Як починалася робота уповноваженого з прав людини. Київ. Проектна група з прав людини, 1997 – 1998
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. ст. 3
4. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник, Київ, 2007. 204 с.
5. Барчук В. Б., Іванов О. Ю. Інститут спеціалізованих омбудсманів: перспективи створення в Україні. URL: <http://khp.org/index.php?id=1577956791> (Дата звернення 24.11.2020 р.)

Селіхов Дмитро Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА І СВОБОДИ НЕПРИВІЛЕЙОВАНИХ СТАНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПОЧАТКУ ХХ ст. У СВІТЛІ ІДЕЙ «ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН 1948 РОКУ»: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

Актуальність запропонованої тематики дослідження визначається не лише тим резонансом, який у світової громадськості схвалення Генеральною Асамблеєю Організації об'єднаних націй 10 грудня «Загальної декларації прав людини», але й тим, що у сучасному світі далеко не усі пункти цього доленосного для людства документу у повній мірі реалізовані практично в усіх країнах світу. Проте у найбрутальніших формах вони порушуються у диктаторських, або подібних до них країнах сучасного світу. Саме ця обставина і зумовила формулювання нашого повідомлення – порівняти основні принципи «Загальної декларації прав людини» 1948 року з тим станом справ у цій сфері життєдіяльності людини, який мав місце під час правління останнього самодержця царської Росії – імператора Миколи II. Проте якщо звернутись до реальних фактів з життя багатомільйонної маси представників простого народу, так званих непривілейованих станів початку ХХ ст., то картина вийде далекою від «святих» діянь цього державного діяча. Яскравим прикладом ігнорування найелементарніших прав людини і громадянина, які на початку ХХ ст. стали повсякденним явищем сус-

пільного життя у більшості європейських країн, не кажучи вже про США і Канаду, серед яких згадана «Загальна декларація прав людини» на перше місце поставила «свободу і рівність» (ст. 1), «право на життя» (ст. 3), неприпустимість «катувань, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» (ст. 5) [1]. Якщо ж говорити про Російську імперію часів правління Миколи II, то у реальному житті непривілейованих станів нічого подібного до гуманістичних ідей «Загальної декларації» не було і близько. Ось реальні історичні факти, які стосуються початку ХХ ст., коли доведені до відчаю голодні юрби мешканців села Ковалівки намагалися знайти їжу у коморах місцевого поміщика Гречка. Для покарання «бунтівників» були викликані військові частини з Полтави, які вчинили жорстоку розправу з «порушниками» «порядку». Близько сотні селян було вбито і поранено, а над іншими влада вчинила жахливу наругу. «У селі Ковалівка, – повідомляла 1 травня 1902 року опозиційна газета «Искра», – були піддані найжорстокішому побиттю сучковатими палицями 30 селян» [2]. Били, читаємо у відповідній кореспонденції тієї ж газети, до втрати свідомості. Селян били так, що багато хто по декілька місяців лежав у лікарні. «Селянин Костянтиноградського повіту Щетина спочатку отримав 200 ударів різок, а коли його непритомного принесли додому, до нього увірвалось двоє урядників, знову побивши його канчуками [2]. Ще жорстокіше поводився призначений тим же імператором харківський губернатор Оболенський, який навесні 1902 року спалив непокірне село, а інші три населені пункти пересік різким поголовно і чоловіків і старих, і дітей, і дівчат. Згадана вже газета «Искра» повідомляла, що за свідченням одного з учасників екзекуції «Б'ють так, що шматки м'яса відпадають. Деяких засікали до смерті [3].

Під тиском прогресивної громадськості «Особлива нарада про потреби сільськогосподарської промисловості», якою керував ліберальний політик і, одночасно, голова Комітету Міністрів С. Ю. Вітте, у 1902 році рекомендувала імператору заборонити таке середньовічне покарання, як побиття палицями представників непривілейованих станів, що, врешті-решт, і було реалізовано у Маніфесті від 11 серпня 1904 року «О милостях, дарованных в день святого крещения наследника цесаревича и великого князя Алексея Николаевича» [4, с. 867].

Отже, законом від 11 серпня 1904 року було заборонено застосовувати до представників непривілейованих станів такий нелюдський спосіб покарання як побиття палицями, навіть за рішенням волосних судів, які до 1904 року володіли правом призначати такий вид покарання до тих або інших порушників існуючого порядку, у тому числі, між іншим, за несвоєчасну сплату податків. Проте вже через рік представники місцевої державної адміністрації продовжували масово порушувати вже ухвалене центральною владою відповідне законодавство не несучи при цьому ні кримінальної, ні навіть адміністративної відповідальності. Яскравий приклад – село Великі Сорочинці 1905 року, де через нестерпні умови життєдіяльності близько 5 тисяч повсталих селян вигнали зі свого села представників державного апарату, проголосивши, по-суті, селянську республіку. У числі виключно економічних вимог, се-

ляни сформували також ряд політичних, серед яких були «свобода слова, спілок, страйків, преси, недоторканість особи» та «формування відповідального перед народом уряду» [5, с. 36]. Губернатор же наказав послати у Сорочинці військовий підрозділ, який розстріляв мітингувальників на центральній площі села, у результаті чого було вбито 215 осіб і близько сотні поранено [5, с. 36]. Не вдовольнившись убивствами радник полтавського губернського правління Ф.В. Філонов 22 грудня 1905 року прибув до Сорочинців з двома сотнями оренбурзьких козаків та однією гарматою. Зігнавши на площу всіх мешканців, Філонов наказав стати на коліна, а найактивніших противників царської влади наказав побити канчуками. «Вони схопили мене, положили лицем на сніг, – писав у своїх спогадах один із учасників протесту. – Два козаки стали чобітьми на руки, два – на ноги. Решта почала з обох боків шпарити нагаями. Бризнула кров, полетіли шматки м'яса. Били, скільки вистачило сили. Спочатку я відчував такий біль, ніби мене обклали розпеченим залізом. Потім – знепритомнів» [5, с. 61]. Каткування «злочинців» продовжувалось шість годин і весь цей час тисячі селян стояли у снігу на колінах. Наруга над сорочинськими селянами, не кажучи вже про розстріл 9 січня 1906 року мирної ходи у Петербурзі, стала всесвітньовідомою подією, засудженою прогресивною громадськістю завдяки полтавському письменнику В. Г. Короленку і його есе «Сорочинська трагедія». Окрім наведених були й інші приклади катувань представниками царської влади не сотень, а тисяч представників багатомільйонної маси, що, врешті-решт, знайшло свій прояв у подіях 1905 – 1907 років і, відповідно, краху самодержавства у 1917 році та вбивстві царської родини і самого імператора у 1918 році. Саме через порушення очолюваною ним владою найелементарніших прав людини і громадянина, які у реальному житті початку ХХ ст. були неймовірно далекими від згаданих норм права у «Загальній декларації прав людини» ООН 1948 року. Іншими словами, нічого спільного із заданим документом у Російській імперії за правління імператора Миколи II не було. Що ж до керівника екзекуції сорочинських селян Філонова, то його пізніше (18 січня 1906 року) застрелив у центрі Полтави соціаліст-революціонер Дмитро Крилов [5, с. 65], адже царська влада відмовилась судити цього чиновника за нелюдське поводження із мирним населенням, заохочуючи таким чином й інших «слуг царя» до брутального поводження з непривілейованими станами.

Література

1. Загальна декларація прав людини. URL://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 995_015.
2. Искра. 1 мая 1902 г. № 20
3. Искра. 1 августа 1902 г. № 23.
4. Манифест от 11 августа 1904 г. «О милостях, дарованных в день святого крещения наследника цесаревича и великого князя Алексея Николаевича// Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3-е. Т. XXIV. Часть 1. Санкт-Петербург, 1907. – 988 с.
5. Якименко М. А. Сорочинська трагедія. Київ: Вид-во політичної літератури України, 1990. – 126 с.